

Marja Bešter

UDK 37.014.22:376.76(497.12)"199"

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Funkcionalna (ne)pismenost v Sloveniji

1 Uvod

Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za statistiko je bilo leta 1991 (popis prebivalstva) v naši državi 7.234 oseb (0,46 %), starih 15 let in več, nepismenih.¹ Zavod za statistiko domneva, da je pismen vsakdo, ki ima vsaj 3 razrede osnovne šole.² Gre za t.i. osnovno oz. analfabetško nepismenost: oseba ne pozna črk in ne zna napisati niti svojega imena. Glede na navedeni odstotek lahko trdimo, da je nepismenost v slovenski družbi praktično izkoreninjena.

Omenjena vrsta nepismenosti pa ni edina; poleg drugih vrst³ strokovnjaki v zadnjih dveh desetletjih posvečajo največ pozornosti t.i. funkcionalni nepismenosti: v šoli se je oseba, ki jo imamo za funkcionalno nepismeno, sicer naučila branja in pisanja (in računanja), a si s tem ne zna pomagati, tega v vsakdanjem življenju ne zna uporabljati. Tako ji npr. povzroča težave že prepoznavanje teme krajšega časopisnega članka, izpolnjevanje preprostega obrazca (npr. na pošti, v banki), da o tvorjenju daljšega besedila ne govori; na zemljevidu (svojega) mesta ne zna poiskati določene ulice, z voznega reda ne zna razbrati podatka, kdaj odpelje avtobus ipd. O funkcionalni nepismenosti pa v uradni statistiki ni najti podatkov. Znan je tale primer iz nekega našega podjetja: zavedeli so se problema funkcionalne nepismenosti večine svojih nekvificiranih delavcev in zanje pripravili posebno izobraževanje. Najprej so udeležence povabili na informativni pogovor. Prve večje težave so nastopile, ko so od prihodnjih udeležencev zahtevali, da izpolnijo vprašalnik, ki je zajemal osebne podatke, njihovo predznanje, interese in stališče do izobraževanja. Večina si je morala za reševanje vprašalnika poiskati pomoč.⁴

Tudi v lekarnah morajo pomagati številnim funkcionalno nepismenim, ki ne razumejo navodil za uporabo zdravil.⁵ Funkcionalno pismeni se verjetno težko vživijo v težave, ki jih ima funkcionalno nepismeni; toda spomnimo se samo svojih težav, ki smo jih imeli pri izpolnjevanju obrazca za napoved odmere dohodnine.

¹ Statistični letopis Republike Slovenije 1993, izd. Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana 1993, 398.

² Prim. Navodila za pripravo popisnega gradiva (Popis '91), april, izd. Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1990, 25.

³ Npr. »kulturalna« nepismenost (gre za neobvladavanje vedenja v določenem okolju oz. nepoznanje kulture okolja); »moderna« nepismenost (gre za neznanje uporabe računalnika) ipd. - Prim. L. Plut-Pregelj, (Ne)pismena Amerika?, Naši razgledi 10. 6. 1988, 371.

⁴ Prim. M. Rechberger, Poročilo o poskusnem izvajanju programov funkcionalnega opismenjevanja v IC Impol, Slovenska Bistrica, razmn. gradivo za prvi posvet o funkcionalni pismenosti na Andragoškem centru Slovenije v Ljubljani (april 1992), 1-2.

⁵ Prim. B. Drenek-Sotošek, Prilaganje navodil za uporabo zdravil ljudem, ki slabo berejo in navodil pogosto ne razumejo, ter pomen pravilne rabe zdravil, razmn. gradivo na prvem posvetu o funkcionalni pismenosti na ACS v Ljubljani (april 1992).

Odrasli človek mora obvladati branje in pisanje ne samó sámo na sebi, temveč zato, ker je to sredstvo, ki odpira poti za obvladovanje drugega znanja, potrebnega za človekovo vsakdanje življenje.⁶

2 Funkcionalna pismenost

Po definiciji Unesca⁷ iz leta 1978 je funkcionalno pismena oseba tista, ki je zmožna sodelovati »v vseh življenjskih dejavnostih, v katerih se zahteva pismenost za vsakdanje delovanje v družbeni skupnosti, ter uporablja svoje bralne, pisne in računske spretnosti za osebni razvoj in razvoj družbene skupnosti«⁸.

2.1 *Zavest o obstoju problema funkcionalne (ne)pismenosti v svetu*

Problem funkcionalne nepismenosti prizadeva vse države sveta. Pozornost so mu začeli posvečati konec 60. oziroma v začetku 70. let, odkrili pa so ga pravzaprav že v poznih 40. in zgodnjih 50. letih v ZDA, ko so imeli opraviti z vojaki, ki so bili sicer analfabetško pismeni, a niso razumeli pisnih navodil za ravnanje z orožjem.⁹

V zahodnih, industrijsko najbolj razvitih državah, kjer je ta problem doslej še najbolj obdelan, so nanj sprva gledali kot na obrobno reč, ki sicer obstaja, a je značilna predvsem za obrobne družbene skupine (npr. priseljence iz držav v razvoju idr.) oziroma za nerazviti svet, ki nima šolskega izročila. Pa vendar po najnovejših raziskavah¹⁰ na vzorcu 13.000 naključno izbranih oseb kar 47 % odraslih Američanov, starejših od 16 let, funkcionalna nepismenost ovira pri vsakdanjem delu. Funkcionalna nepismenost se celo povečuje: tisti med 21. in 25. letom so za 11-14 % manj pismeni kot ljudje iste starosti, ki so jih anketirali leta 1985. Takrat so tudi ugotovili, da obstajajo precejšnje razlike v funkcionalni pismenosti glede na rasno in etnično pripadnost: glavno misel iz daljšega časopisnega uvodnika so bili zmožni izluščiti le 3 % črnih testirancev, 12 % testirancev španskega rodu in 25 % belih testirancev.¹¹

Problem je postal posebej žgoč v zadnjem času, ko se svetovna industrijska proizvodnja preusmerja v postindustrijsko (računalniško vodeno), kar prinaša veliko brezposelnih. Najbolj prizadeti so prav najmanj izobraženi, saj so s temi spremembami ne le izgubili družbeni status, temveč so tudi najmanj zmožni, da bi sami reševali nastali položaj: so le ozko usposobljeni za delo pri stroju, težko se prilagajajo uvajanju nove tehnologije, ne morejo opravljati dela, ki zahteva samostojnost in inovativnost, ne znajo si sami poiskati (nove) službe, ne znajo napisati prošnje zanjo itd. Funkcionalno nepismene množice pomenijo za družbo seveda veliko gospodarsko izgubo.

Zato ni čudno, da so v svetu tudi vlade že v 70. letih naročile raziskave omenjenega pojava, kljub izročilu obveznega šolstva in visokemu deležu vključevanja v srednješolsko izobraževanje značilnega tudi za avtohtono prebivalstvo teh držav. V državah Evropske zveze je problem funkcionalne nepismenosti povezan zlasti z dvema skupinama prebivalcev: z mlajšimi odraslimi, ki niso končali šolanja in si temeljnega znanja niso pridobili ali pa je bilo to neuporabno, ter z nekvalificiranimi industrijskimi delavci brez izobrazbe ali nezaposlenimi, katerih znanje ne ustreza

⁶ Prim. O. Drofenik, A. Ivančič, *Opredelitev koncepta funkcionalne pismenosti in zavedanje problematike o funkcionalni nepismenosti v svetu in pri nas*, razmn. gradivo za prvi posvet o funkcionalni pismenosti na Andragoškem centru Slovenije v Ljubljani (april 1992), 1.

⁷ *Unesco Records of the General Conference, Resolution*, Vo. 1, Pariz 1978, 18.

⁸ Nav. po n. d. v op. 6, 7.

⁹ Po podatkih pristojnih ustanov je bilo konec 80. let 40 % rekrutov ameriške vojske funkcionalno nepismenih. Nav. po n. d. v op. 3, 372.

¹⁰ Prim. Skoraj polovica Američanov slabo bere in piše, *Delo* 15. 9. 1993, 11.

¹¹ Prim. n. d. v op. 3, 372.

več novim delovnim potrebam.¹² Meritve funkcionalne pismenosti odraslega prebivalstva so se s posebnimi državnimi testi lotili v Veliki Britaniji, Franciji, na Nizozemskem idr.

2.2 Zavest o obstoju problema funkcionalne (ne)pismenosti pri nas

Tudi v Sloveniji so spremenjene politične, družbene in gospodarske razmere povzročile, da smo se omenjenega problema začeli jasneje zavedati. Statistični podatki kažejo, da je imelo leta 1991 v RS kar 47 % prebivalstva, starega 15 let in več, samo osemletko ali pa le nekaj razredov osnovne šole.¹³ Tudi med brezposelnimi imajo maja 1994 najvišji odstotek nekvalificirani in polkvalificirani delavci (46,3 %)¹⁴ in pa mlajši občani (takih do 26 let je med vsemi brezposelnimi kar 32,4 %)¹⁵. Sprememba družbene ureditve in gospodarska kriza je torej povzročila, da se posameznik mora odzivati na nastale spremembe in poskrbeti sam zase, to pa je težko, če je funkcionalno nepismen.

Vzroki za funkcionalno nepismenost odraslih oseb so različni: funkcionalna nepismenost je predvsem posledica neprimerne gospodarskega in kulturnega okolja (npr. nedostopnost kulturnih storitev), neustreznega izobraževalnega sistema, ki ne daje potrebnega znanja, deloma pa izvira tudi iz osebnih lastnosti posameznika (negativne izkušnje iz časa šolanja in zato tudi odklonilno razmerje do izobraževanja sploh, nerazvite učne navade, zadržanost, anonimnost idr.).

Na problem funkcionalne pismenosti so v Sloveniji najprej opozorili raziskovalci v projektu Izobraževanje odraslih kot dejavnik razvoja Slovenije. Na podlagi ugotovitev tega projekta in na pobudo ministrstva za šolstvo in šport RS je Andragoški center Slovenije oblikoval samostojni, dolgoročni projekt Funkcionalna pismenost odraslih v Sloveniji, v katerem sodeluje tudi Zveza ljudskih univerz Slovenije, leta 1993 pa se je vključila še Republiška uprava za pospeševanje kmetijstva. Dolgoročna cilja projekta sta 1) zmanjševanje funkcionalne nepismenosti, 2) zviševanje meje funkcionalne pismenosti na dokončano štiriletno srednjo šolo.¹⁶

Projekt obsega dve stopnji: konceptualno in operativno. V prvi je bilo treba oblikovati sprejemljivo definicijo funkcionalne pismenosti za naše okolje in presoditi obseg pojava pri nas, razviti vprašalnik za ugotavljanje funkcionalne pismenosti in ga preizkusiti. (O drugi, operativni stopnji gl. pogl. 3.)

Pri definiciji funkcionalne pismenosti so se naši strokovnjaki oprli na definicijo Unesca: »Funkcionalna pismenost pomeni, da ima posameznik tisto temeljno znanje in spretnosti, ki so potrebne za uspešno delovanje v življenju in zajemajo potrebe delovnega, družbenega in osebnega razvoja.« Zajema torej možnost sporazumevanja v treh vrstah okoliščin (v družini, na delovnem mestu in širšem družbenem okolju), in sicer tako sprejemanja (razumevanja) kot tvorjenja sporočil (jezikovnih in nejezikovnih). Upoštewane so tudi temeljne računske operacije (seštevanje, odštevanje, množenje, deljenje, procentni račun). Delež funkcionalno nepismenih pri nas še ni izmerjen; nekateri strokovnjaki (npr. A. Kranjc) ga ocenjujejo na pribl. 50 % vseh prebivalcev Slovenije, starih nad 15 let.¹⁷ Pojav prizadeva predvsem mlade, brezposelne, migrante iz drugih delov bivše skupne države, kmečko prebivalstvo idr.

V konceptualnem delu raziskave sem sodelovala tudi jaz, in sicer sem bila objavljena k sestavljanju vprašalnika¹⁸ za merjenje funkcionalne pismenosti in deloma tudi k njegovi uporabi ter presoji izidov.

¹² Nav. po O. P. Drogenik, Funkcionalna pismenost med mlajšimi odraslimi v Sloveniji, v: Izobraževanje brezposelnih, Zbornik, II. del, Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1993, 570-571.

¹³ N. d. v op. 1.

¹⁴ Statistične informacije, št. 182, izd. Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana 1994, 6.

¹⁵ N. d. v op. 14, 4.

¹⁶ Nav. po n. d. v op. 12, 566.

¹⁷ Prav tam, 571.

¹⁸ Predlog računskih nalog je prispevala T. Uran, vprašalnik pa sta končno oblikovala E. Možina in P. Monetti.

2.2.1 Merjenje funkcionalne pismenosti

Za merjenje funkcionalne pismenosti je bilo treba razviti poseben vprašalnik, ki naj bi zajel branje, razumevanje in pisanje/tvorjenje sporočil ter osnovne računske operacije. Naloge so bile izbrane med drugim po merilu funkcionalnosti in minimalnega preživetja. Ker gre za prvi vprašalnik take vrste, je bilo testiranje namenjeno tudi/predvsem testiranju samega vprašalnika. Pokazalo se je, da nekatere naloge niso bile dobro zastavljene (prelahke), saj niso dale dovolj razpršenih izidov. Čeprav je treba biti pri interpretaciji izidov pilotnega testiranja previden, je večina odgovorov vendarle dovolj zanimiva, zato jih nekaj na kratko podajam v nadaljevanju.

Interjuvali smo 71 mlajših odraslih nezaposlenih (prostovoljcev), starih do 26 let, ki so že 6 mesecev ali več prijavljeni na zavodu za zaposlovanje. Za sodelovanje smo prosili zavoda v Ljubljani in Murski Soboti; z najbolj razvitega slovenskega področja (= mestnega) se je odzvalo 41 testirancev, z manj razvitega (= podeželskega) pa 30.¹⁹ Testno skupino so sestavljali testiranci, ki so imeli 10 ali manj let šolanja, kontrolno skupino pa tisti z največ 12 let šolanja.²⁰ Domnevali smo, da večje število let šolanja in mestno okolje (npr. z razširjeno kulturno ponudbo) pozitivno vpliva na funkcionalno pismenost.

Vprašalnik je bil sestavljen iz dveh delov: v prvem je šlo za preverjanje bralne zmožnosti in razumevanja zapisanega (poleg jezikovnih tudi nejezikovnih sporočil), v drugem delu pa za preverjanje pisne zmožnosti in tvorjenja besedila ter računanja. Pri prvem delu je spraševalec zapisoval ustne odgovore testiranca v poseben obrazec, pri drugem delu pa je testirančeve pisne odgovore vnesel v obrazec pozneje.

Trajanja testiranja nismo omejili, a so že tu nastale velike razlike, in sicer tako po zemljepisnem kot po izobrazbenem merilu. 28 nalog, s katerimi smo merili zmožnost branja, razumevanja, pisanja oziroma tvorjenja besedil in računanja, naj bi testiranci rešili v eni uri. Izidi pa so bili naslednji (odstotki so zaokroženi na eno decimalko):

Čas	Skupaj ²¹ (%)	LJ ²² (%)	MS ²³ (%)
do 45 min.	14,1	17,0	10,0
46-60 min.	39,4	43,9	33,3
61-75 min.	32,4	29,3	36,7
76-90 min.	12,7	9,8	16,7
91-120 min.	1,4	0	3,3

Komentar: Kot je razvidno iz preglednice, so vprašalnik hitreje rešili Ljubljancani. Pričakovali smo tudi, da bodo rezultati posameznih nalog odvisni od stopnje izobrazbe (višja je, boljši bodo); ta odvisnost se je najmočneje pokazala prav pri porabi časa za rešitev vprašalnika.²⁴

V nadaljevanju bom predstavila izide 17 nalog, in sicer tiste, s katerimi smo preverjali bralno zmožnost ter razumevanje besedil in raznovrstnih nejezikovnih sporočil (gl. pogl. 2.2.1.2), ter tiste, s katerimi smo preverjali zmožnost pisanja oziroma zmožnost tvorjenja besedil (gl. pogl. 2.2.1.3), na koncu pa je še obsežnejša naloga, ki zadeva oboje (gl. pogl. 2.2.1.4).

¹⁹ V Ljubljani je bilo 25 testirancev moškega spola, v Murski Soboti pa 27.

²⁰ 7 % testirancev je imelo nedokončano osnovno šolo, 35 % končano osnovno šolo, 20 % dveletno poklicno šolo, 20 % triletno poklicno šolo in 18 % končano štiriletno srednjo šolo.

²¹ Pod »Skupaj« so zajeti tako testiranci iz Ljubljane kot iz Murske Sobotice (71=100 %).

²² Pod »LJ« so zajeti samo testiranci iz Ljubljane (41=100 %).

²³ Pod »MS« so zajeti samo testiranci iz Murske Sobotice (30=100 %).

²⁴ Merili so jo s statistično metodo t.i. kontingenčnega koeficienta.

2.2.1.1 Preden preidemo k posameznim nalogam, predstavimo še nekaj splošnih podatkov o bralnih in pisalnih navadah testirancev. Ti so morali odgovoriti na pet vprašanj (od 1 do 5):

1. Ali ste ta (prejšnji) teden prebrali kak časopis (revijo)?
2. Ali ste letos prebrali kakšno knjigo?

Prebral	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
1. časopis, revijo	87,3	87,8	86,7
2. knjigo	54,9	75,6	26,7

Komentar: Pri odgovoru na 1. vprašanje se odgovori testirancev niso veliko razlikovali (Ljubljanci berejo predvsem Slovenske novice, Sobočani pa pokrajinski časopis Vestnik), pri odgovoru na 2. vprašanje pa precej. Vprašamo se lahko, ali testiranci iz MS nimajo možnosti dostopa do knjig (knjižnice).

3. Ali berete podnapise tujih filmov na televiziji?

Bere	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
v celoti	69,0	61,0	80,0
ne v celoti, a razumem vsebino	23,9	29,3	16,7
ne berem	1,4	0	3,3
ne gledam TV	5,7	9,7	0

Komentar: Branje podnapisov posredno kaže posameznikovo bralno zmožnost. Zanimiv je podatek, da precej več Sobočanov bere podnapise v celoti. Vprašamo se lahko, ali večina Ljubljancev tako dobro obvlada tuje jezike, da jim tega ni treba početi. — Če primerjamo dobljene podatke s podatki iz naloge, s katero smo preverjali hitrost branja, lahko ugotovimo, da med mestoma ne obstajajo tako velike razlike. Testiranci so morali glasno prebrati krajše besedilo »Načrtovanje družine«:

Zadnji demografski podatki OZN kažejo, da si ženske na splošno želijo manj otrok, vendar so pri tem pomembne razlike med posameznimi svetovnimi področji. Zaskrbljujoče je zlasti stanje v Afriki, kjer pričakujejo ugodnejše premike šele v dvajsetih letih novega stoletja, ko bodo s sedanjih šestih otrok v družini prešli na tri.

Kontracepcijo upošteva že vsak drugi zakonski par. Za zunajzakonske spolne zveze pa se domneva, da ima nanje velik vpliv strah pred aidsom. Še pred 30 leti je le vsak deseti zakonski partner uporabljal kontracepcijska sredstva, zdaj pa je njihova uporaba izjemno narasla v vzhodni Aziji, zaskrbljujoče malo pa v Afriki.

Prizadevanja za načrtovanje družine in rojstev se bodo morala okrečiti, s tem v zvezi pa izobraževanje in izdatki v ta namen. Ti so še vedno ničevi v primerjavi z drugimi, npr. z izdatki za oboroževanje. Kljub vsemu pa strokovnjaki OZN napovedujejo, da bo leta 2025 na Zemlji že 8,5 milijarde ljudi.

Izidi so pokazali, da je večina potrebovala za branje gornjega besedila od minute do minute in pol, čeprav so Sobočani brali počasneje od Ljubljancev. Tudi tu je imela veliko vlogo izobrazba (višja je, hitreje so brali).

Prebral v času	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
do 1 min.	7,0	7,3	6,7
1.01-1.30	69,0	78,1	56,7
1.31-2.00	14,2	7,3	23,3
2.01-2.30	7,0	4,9	10,0

RAZPRAVE IN ČLANKI

Prebral v času	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
nad 2.30	2,8	2,4	3,3

4. Ali ste letos že kaj napisali (mogočih več odgovorov)?

Napisal	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
razglednico, čestitko	66,2	65,8	66,7
pismo	53,5	51,2	56,7
prošnjo	50,7	63,4	33,3
pesem	9,9	12,2	6,7
drugo	15,5	19,5	10,0

Komentar: Pričakovali bi, da testiranci zaradi brezposelnosti pišejo prošnje pogosteje.

5. Ali si pri domačih opravilih pomagata s priročniki (kuharske knjige, leksikoni, enciklopedije idr.)?

Uporablja priročnike	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
da	63,4	70,1	53,3

Komentar: Opazna je razlika med LJ in MS; Sobočani si pomagajo s priročniki v manjšem obsegu.

2.2.1.2 Zdaj pa predstavimo nekaj nalog, s katerimi smo preverjali bralno zmožnost in razumevanje različnih sporočil oziroma besedil.

V 1. nalogi so morali testiranci samo prebrati 20 besed (kratkih, dolgih; lažje, težje izgovorljivih /npr. izgovor polglasnika, izgovor črke <l>/; domačih, prevzetih): *vrt, žanr, shojena, neonski, škiliti, računalnik, živilski, polnopraven, postava, spremenljivo, politika, koristen, ocenjevanje, republiška, tovornjak, podzemlje, borza, generacija, gospodarski, ebenovina*. Število tekoče prebranih besed je pri obeh skupinah testirancev precej visoko:

Prebral	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
0-5 besed	0	0	0
6-10 besed	1,4	0	3,3
11-15 besed	12,7	14,6	10,0
16-20 besed	85,9	85,4	86,7

Pripomba: Besede, ki so testirancem z 10-letno ali nižjo izobrazbo povzročale težave, so *podzemlje, polnopraven, žanr, neonski, ebenovina*.

V naslednji skupini vaj (v vprašalniku je bil vrstni red drugačen) smo preverjali zmožnost uporabe različnih vrst sporočil (osebna izkaznica, telefonski imenik, vozni red, avtokarta, graf, ideogrami).

2. naloga: Na spraševalčevi osebni izkaznici (testiranje je bilo anonimno) je bilo treba poiskati in prebrati leto veljavnosti dokumenta in EMŠO.

Prebral	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
letnico veljavnosti	94,4	90,2	100
EMŠO	84,5	85,4	83,3

Komentar: Visok odstotek poznanja mesta, kjer je navedena EMŠO, kaže, da se je ta številka (žal) prišla med ljudmi, saj jo morajo tudi brezposleni verjetno precejkrat navajati.

3. naloga: V telefonskem imeniku je bilo treba poiskati telefonsko številko podjetja Slavnik v Kopru.

Našel	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
tel. 066-22-660	59,1	70,7	43,3

Komentar: Ta naloga je prinesla enega od presenetljivih podatkov — kako malo ljudi zna uporabljati telefonski imenik. Tudi razlika med LJ in MS je precejšnja. Pri rešitvi te naloge se je (višja) izobrazbe testiranca spet pokazala kot prednost.

4. naloga: Na priloženem voznem redu je bilo treba poiskati čas prihoda vlaka v Krško (ob podatku o času odhoda iz Ljubljane).

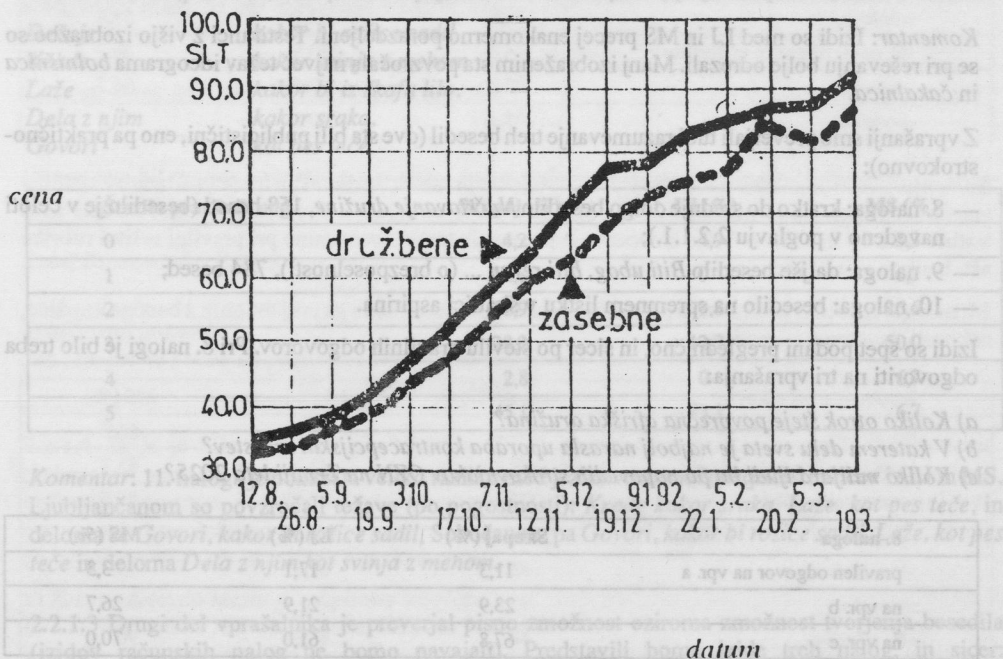
Našel	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
čas prihoda	77,5	73,2	83,3

5. naloga: Na avtokarti je bilo treba pokazati Ljubljano in Krško ter izračunati razdaljo med njima (gre za računsko nalogo /seštevanje kilometrov/).

Pravilno navedel	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
št. km	33,8	39,0	26,7

Komentar: Preseneča nas, da je med testiranci zmožnost iskanja podatkov iz voznega reda in avtokarte razmeroma šibka (zlasti pri avtokarti).

6. naloga: Iz priloženega grafa, ki prikazuje gibanje cene olja v družbenih in zasebnih trgovinah od avgusta do marca, je bilo treba razbrati podatek, v katerih trgovinah so bile cene olja v navedenem času nižje (kje se je torej splačalo kupovati).

Pravilno odgovoril	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
v zasebnih	95,8	92,7	100,0

Komentar: Tudi tu nas presenetijo rezultati: skoraj vsi testiranci so rešili nalogo pravilno.

7. naloga: Prepoznati je bilo treba naslednje ideogramе:

Število pravih odg.	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
7	2,8	0	6,7
8	12,7	14,6	10,0
9	36,6	39,0	33,3
10	47,9	46,4	50,0

Komentar: Izidi so med LJ in MS precej enakomerno porazdeljeni. Testiranci z višjo izobrazbo so se pri reševanju bolje odrezali. Manj izobraženim sta povzročala največ težav ideograma *bolnišnica* in *čakalnica*.

Z vprašanji smo preverjali tudi razumevanje treh besedil (dve sta bili publicistični, eno pa praktično-strokovno):

- 8. naloga: kratko do srednje dolgo besedilo *Načrtovanje družine*, 153 besed (besedilo je v celoti navedeno v poglavju 2.2.1.1.);
- 9. naloga: daljše besedilo *Biti ubog, biti reven ...* (o brezposelnosti), 784 besed;
- 10. naloga: besedilo na spremnem listku v škatlici aspirina.

Izidi so spet podani preglednično, in sicer po številu pravih odgovorov. Pri 8. nalogi je bilo treba odgovoriti na tri vprašanja:

- a) Koliko otrok šteje povprečna afriška družina?
- b) V katerem delu sveta je najbolj narasla uporaba kontracepcijskih sredstev?
- c) Koliko milijard ljudi bo po napovedih strokovnjakov OZN na Zemlji leta 2025?

8. naloga	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
pravi odgovor na vpr. a	11,3	17,1	3,3
na vpr. b	23,9	21,9	26,7
na vpr. c	67,8	61,0	70,0

Pripomba: Testiranci z višjo izobrazbo so nalogo rešili bolje.

Besedila 9. naloge zaradi dolžine ne moremo navajati; pričakovali smo, da bo pri daljšem besedilu manj testirancev našlo pravilne odgovore; podatki v naslednji preglednici to potrjujejo:

9. naloga	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
noben odg. pravilen	2,8	4,9	0
pravilen odg. na vpr. a	11,3	7,3	16,7
na vpr. b	22,5	29,3	13,3
na vpr. c	16,9	12,2	23,3
na vpr. d	46,5	46,3	46,7

V 10. vaji pa je bilo treba iz besedila na spremnem listku škatlice za aspirin poiskati odgovor na vprašanje:

- a) V katerih primerih tablet ne smemo jemati?
 b) Kolikšen je rok trajanja tablet?

10. naloga	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
pravilen odgovor na a	45,1	41,5	50,0
na b	97,2	97,6	96,7

Komentar: Nizek odstotek pri odgovoru na vprašanje a se da razložiti s tem, da testiranci mogoče niso razumeli besede »kontraindikacije« na spremnem listku, visok odstotek pri odgovoru na vprašanje b pa s tem, da je bil ta podatek zapisan na listku zadnji in je bil tako posebej izpostavljen.

V 11., zadnji nalogi iz sklopa preverjanja branja in razumevanja predstavljam še poznanje stalnih besednih zvez (povezati, kar spada skupaj); izbrani so bili precej pogostni primerjalni frazemi:

Dežuje *kakor bi rožice sadil.*
Krade *kakor svinja z mehcom.*
Laže *kakor bi iz škafa lilo.*
Dela z njim *kakor sraka.*
Govori *kot pes teče.*

Število pravih odg.	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
0	4,2	4,9	3,3
1	2,8	0	6,7
2	16,9	9,8	26,6
3	28,2	12,2	50,0
4	2,8	0	6,7
5	45,1	73,1	6,7

Komentar: 11. naloga je pokazala veliko razliko med jezikovno zmožnostjo testirancev iz LJ in MS. Ljubljancanom so povzročali težave (po pogostnosti): *Krade* *kakor sraka*, *Laže*, *kot pes teče*, in deloma še *Govori*, *kakor bi rožice sadil*, Sobočanom pa *Govori*, *kakor bi rožice sadil*, *Laže*, *kot pes teče* in deloma *Dela z njim* *kot svinja z mehcom*.

2.2.1.3 Drugi del vprašalnika je preverjal pisno zmožnost oziroma zmožnost tvorjenja besedila (izidov računskih nalog ne bomo navajali). Predstavili bomo izide treh nalog, in sicer:

prepoznavanja besed, izpolnjevanja obrazcev (bančni dvižni listek, položnica in ček) in pisanja kratkega sporočila znancem, ki jih je testiranec obiskal, a jih ni našel doma.

12. naloga: Pet slovenskih pregovorov, ki so bili zapisani brez presledkov med besedami, je bilo treba »razdeliti« na besede:

Kadarmačkenidomamišiplešejo.

Tudislepakuravčasihzrnonajde.

Česarsemladnaučišneizgubiš.

Tjaletitudismetkamorveterpotegne.

Ponočisemarsikajvidičesarni.

Število pravih odgovorov	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
0	1,4	0	3,3
1	4,2	4,9	3,3
2	8,5	7,3	10,0
3	14,1	17,1	10,0
4	19,7	7,3	36,7
5	52,1	63,4	36,7

Pripomba: Pri 12. nalogi so dosegli boljše izide testiranci z višjo izobrazbo.

13. naloga: Izpolniti je bilo treba bančni dvižni listek.

Izpolnjena rubrika:	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
»št. banke« in »št. hranil. knjiž.«	73,2	82,9	60,0
»dvignem sit«	80,3	90,2	66,7
»priimek in ime«	100	100	100
»naslov«	91,5	95,1	83,9
»št. oseb. izkaznice in občine«	74,6	80,5	66,7
»datum«	97,2	97,6	96,7
»podpis«	83,1	90,2	73,3

Komentar: Testiranci niso imeli težav pri izpolnjevanju rubrik »priimek in ime« in »datum«, deloma »naslov«, drugo pa je pomenilo večji problem (celo »podpis«). Precejšnja je tudi razlika med testiranci iz LJ in MS. — Višja izobrazba je pomagala testirancem samo pri pravilni rešitvi rubrike »št. banke« in »št. hranilne knjižice«.

14. naloga: Izpolniti je bilo treba položnico, s katero so denar, ki so ga prej dvignili z bančne knjižice, nakazali danemu naslovniku.

Izpolnjena rubrika:	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
»št. pošte«	66,2	65,8	66,7
»ime in naslov vplačnika«	77,5	73,2	83,3
»namen nakazila«	78,9	87,8	66,7
»prejemnik«	74,6	75,6	73,3
»kraj in datum«	83,1	87,8	76,7
»znesek«	95,8	100	90,0
»št. računa«	88,7	87,8	90,0

Pripomba: Višja izobrazba je pomagala testirancem samo pri rešitvi rubrike »prejemnik«.

15. naloga: Izpolniti je bilo treba tudi ček za določeni znesek.

Izpolnjena rubrika:	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
»znesek«	90,1	95,1	83,3
»z besedami«	81,7	87,8	73,3

Komentar: Razmeroma visok odstotek pravilno izpolnjenih dveh zahtevanih rubrik (prednjači sicer LJ) navaja na misel, da testiranci poznajo poslovanje s čeki (četudi so brezposelni).

16. naloga: Testiraneec je moral napisati kratko sporočilo znancem (podč. M. B.), da jih znova obišče naslednji dan ob določeni uri, ker jih »danes« ni bilo doma. Treba je bilo torej sporočiti dan in čas znovičnega obiska, obiskovalec pa se je moral seveda tudi identificirati.

Napisal:	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
dan obiska	69,0	78,0	56,7
uro obiska	92,9	100	83,3
svoje ime	77,5	85,4	66,7

Komentar: Ljubljancani so bili pri tej nalogi uspešnejši. Naloga sicer ni bila težka, saj je ni opravilo le 4,2 % testiranca (vsi iz MS). Navedimo nekaj primerov besedil testirancev z 10-letno ali nižjo izobrazbo:

*Danes sem bila pa te ni bilo
pridem jutri ob 16.30*

Mojca (LJ)

Damjan bil tukaj. Ni vas bilo doma. Pridem jutri ob 16.^{30h} (LJ)

Na žalost so se naše poti danes križale in se nismo videli.

Če boste imeli jutri ob 16³⁰ čas bom zopet prišel

Vinko (LJ)

Danes sem bil pri vas toda nisem vas našel doma, toda jutri me počakajte ob 16.³⁰ uri

Adijo

Kranjc Janez (MS)

Robi! Bil sem tuki. Pridem spet ob 16³⁰

Tone (LJ)

Spoštovani gospod

Jaz sem prišel k vam na počitnice. Nikogar ni bilo doma. Jutri pridem 16.30 uri

Borut (MS)

2.2.1.4 Težje je bilo tvoriti daljše besedilo. V 17. nalogi smo najprej preverili razumevanje prebranega, nato pa še zmožnost tvorjenja besedila. Ker je bila naloga obsežnejša in potrebuje obširnejši komentar, jo tudi predstavljam posebej. Testiranci so morali prebrati časopisni oglas za razpisano prosto delovno mesto in odgovoriti na pet vprašanj (najtežje je bilo, kot kaže preglednica, zadnje vprašanje, ker je zahtevalo računanje):

- a) *Katero delovno mesto je razpisano v oglasu?*
- b) *Katero podjetje razpisuje prosto delovno mesto?*
- c) *Koliko delovnih izkušenj je potrebno?*

č) Ali je razpisano delovno razmerje za določen ali za nedoločen čas?

d) Do katerega datuma morajo kandidati oddati prošnjo (oglas je bil objavljen v današnjem Delu)?

**Žito pekarna
Vrhnika, d.o.o.,
Idrijska 21**

Objavlja prosto delovno mesto

peka

dva delavca

Pogoji:

- *poklicna šola smer pekarstvo*
- *najmanj eno leto delovnih izkušenj.*

Prijave z dokazili o izobrazbi sprejemamo do 8 dni po objavi razpisa na naslov:

*Žito pekarna Vrhnika, d.o.o.,
Idrijska cesta 21, 61300 Vrhnika.*

Kandidate bomo sprejeli za nedoločen čas s trimesečnim poskusnim delom.

Prijavljene kandidate bomo o izbiri obvestili v 15 dneh po končanem zbiranju prijav.

13377

Pravilno odgovoril	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
na vpr. a	94,4	97,6	90,0
na vpr. b	98,6	97,6	100
na vpr. c	78,9	85,0	73,3
na vpr. č	81,7	80,5	83,3
na vpr. d	56,3	53,7	60,0

Nato je bilo treba napisati prošnjo za zaposlitev. Za nekatere je bil to kar velik problem, ker tega opravila ne obvladajo vsi. Le približno polovica testirancev piše prošnje sama (56,3 % od vseh, v Ljubljani 56,1 %, v Murski Soboti pa 63,3 %), v naši anketi pa je to »poskušalo« kar 93,0 % testirancev. Poglejmo štiri njihove izdelke (prva dva sta od Sobočanov, druga dva pa od Ljubljančanov; vsi imajo po 10 ali manj let izobrazbe, vendar končano osnovno šolo):

RAZPRAVE IN ČLANKI

(1)

Moj naslov: (Priimek) Ladislav, Vas 9
69207 Prosenjakovci

Lepo vas prosim, če bi me vzeli v pekarno Vrhniko, ker sem zelo zainteresiran. Tukaj pri vas rad bi dobil delovno mesto. Ime mi je (Priimek) Ladislav, rojen sem pa 8.2.1976 v Rakičanu. Dokončal sem triletno šolo pekarstva. Odozgoraj sem vam napisal moj naslov. Če bi me vzeli v pekarno mi napišite čim naprej. Potem se bom že jaz tam prijavil.
Lepo vas pozdravljam!

Moj
naslov: [redacted] Ladislav, [redacted] 9
69207 Prosenjakovci

Lepo vas prosim, če bi me vzeli v pekarno Vrhniko, ker sem zelo zainteresiran. Tukaj pri vas rad bi dobil delovno mesto. Ime mi je [redacted] Ladislav, rojen sem pa 8.2.1976 v Rakičanu. Dokončal sem triletno šolo pekarstva. Odozgoraj sem vam napisal moj naslov. Če bi me vzeli v pekarno mi napišite čim naprej. Potem se bom že jaz tam prijavil.

Lepo vas pozdravljam!

(2)

(Priimek) Stanko
Pekarna Murska Sobota
Stanko (Priimek) 22.6.92 Tišina Murska Sobota
8 let imam 3 leta delovnih izkušenj

[redacted] Stanko
Pekarna Murska Sobota
Stanko [redacted] 22.6.92 Tišina Murska Sobota
8 let imam 3 leta delovnih izkušenj

(3)

Žito pekarna
Vrhnika, d. o. o.,
Idrijska 21

23.6.1992
Igor (Priimek)
Ulica 3
Ljubljana
61000

Prošnja za peka

Prijavljam se za peka.

Končal sem poklicno šolo za pekarstvo. Tri leta imam delovne izkušnje.

Lep pozdrav od

Igorja.

23.6.1992

Igor

Žito pekarna

Vrhnika, d.o.o.,

Idrijska 21

Ljubljana
61000

~~Prošnja~~ Prošnja za Peka

Prijavljam se za peka.

Končal sem ~~strednjo šolo za~~
poklicno šolo za pekarstvo -

Tri leta imam delovne izkušnje.

Lep pozdrav od Igorja.

(4)

Ulica 3, Lj.

Žito pekarna

Vrhnika d.o.o.

Idrijska 21

Pek

(Priimek) David 23.3.76 NÜRENBERG

Imam dokončano šolo smer pekarstvo

In imam 3 leta delovnih izkušenj

Hvala za razumevanje

(Priimek) David

Sredmničeva 3. kj.

Žito pekarna

Vrhnika d.o.o.

Idrijska 21

Pek

David 23.3.76 NÜRENBERG

Imam dokončano šolo smer pekarstvo

In imam 3 leta delovnih izkušenj

Hvala za razumevanje

David

Pisec prošnje mora imeti več vrst znanja, in sicer a) jezikovno znanje (slovarsko, slovnično, tj. oblikovno-skladenjsko, besedilotvorno in pravopisno), b) pragmatično znanje (izmed različnih možnosti, ki jih daje jezik na voljo, je treba znati izbrati za dane okoliščine najbolj primerno (tj. praktičnostrokovno / uradovavno zvrst), c) znanje o zunanji oblikovanosti prošnje. Oblika prošnje mora imeti določene sestavine: levo zgoraj ime in naslov pošiljatelja, nekoliko nižje ime in naslov naslovnika, datum, neobvezno *Zadeva* ali zgolj poimenovanje tipa besedila *Prošnja*, neobvezno tudi nagovor */Spoštovani!/,* sledi besedilo v ožjem pomenu, na koncu pa podpis in morebitni pripis */Priloge/.*

Preden bomo nadrobneje predstavili besedilo v ožjem pomenu, si v preglednici oglejmo, kolikšen odstotek testirancev je navedel našete sestavine oblike.

Napisal	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
ime in naslov pošiljatelja	73,2	80,5	63,3
ime in naslov naslovnika	84,5	92,7	73,3
datum	47,9	70,7	16,7
»zadeva«	50,7	63,4	33,3
nagovor	4,2	7,3	0
podpis	62,0	80,5	36,7
priloge	2,8	4,9	0

Komentar: Pri razbiranju podatkov iz preglednice najprej opazimo veliko razliko med testiranci iz LJ in MS (precej manj uspešni). Za oboje je je pomenilo precejšnje težavo pisanje datuma in podpis. Na »zadevo« je pomislilo precej več Ljubljčanov (nekaj primerov: *Prošnja, Prošnja za zaposlitev, Prošnja za sklenitev delovnega razmerja, Prošnja za sklenitev v delovno razmerje, Prošnja za prosto delovno mesto peka, Prošnja za delo, Prošnja za peka, Prošnja na objavo prostega delovnega mesta peka, Prošnja v zvezi objave prostega delovnega mesta, Prijava na razpis oglasa, Objava prostega delovnega mesta »peka«*), nagovor (*Spoštovani!*) in »priloge« pa so napisali sploh samo ti.

V nadaljevanju se bomo posvetili samo t.i. besedilotvorni zmožnosti, tj. zmožnosti »notranje oblikovanosti« besedila v ožjem pomenu, oblikoslovno-skladenjsko, pravopisno in pragmatično (ne)znanje pa bo razvidno iz navednih primerov.

Prošnja kot besedilni tip spada v vrsto vplivajanskih besedil: sporočevalec jo tvori z namenom, da bi naslovník opravil določeno dejanje, ki je v interesu sporočevalca (v našem primeru mu »dal« službo). Besedilni tip kaže sporočevalčevo strategijo pri pridobivanju naslovnika: najprej je naveden sporočevalčev namen, tj. sporočevalec (za)prosi naslovnika (po namenu se tip besedila tudi imenuje), nato se s trditvami predstavi in na koncu še zahvali naslovníku in/ali ga pozdravi. Navedena sestava prošnje je seveda veljavna/predpisana v uradovavnih okoliščinah (prim. praktičnostrokovna (pod)zvrst).

Sporočevalčev namen mora biti v besedilih, ki pripadajo praktičnostrokovni zvrsti, neposredno izražen, da ne bi prišlo do nerazumevanja oziroma dvoumnosti. Jezik daje sporočevalcu možnost, da svoj namen izrazi neposredno (t.i. performativni glagol *prosim* oz. poimenovanje tipa besedila *vlagam/pošiljam prošnjo*), ponuja pa tudi manj neposredne možnosti (testiranci so npr. izbrali /navedeno po pogostosti/: *prijavljam se na /delovno mesto/, javljam se na /loglas/, želim se zaposliti* ipd. ali celo večpomenske in za to funkcijsko (pod)zvrst neprimerne možnosti, npr. samo *Pek*, ki pravzaprav kaže bolj na nezmožnost samega upovedovanja).

Navedimo nekaj primerov izrazitve namena, še prej pa si v preglednici oglejmo, koliko testirancev je sploh izrazilo svoj namen. (Prim. drugo in četrto besedilo, predstavljeni prej, ki nimata izražene namena in ju zato ne moremo imeti za »prošnji«.)

Izrazil namen	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
da	81,7	87,8	73,3

Primeri (nekaterih lastnih imen ne navajamo zaradi varovanja osebnih podatkov):

- Spodaj podpisana XY, rojena 1. 2. 1971 v Celju, stanujoča na zgornjem naslovu, Vas prosim (podč. M. B.) za sprejem na prosto delovno mesto peka, ki je bilo objavljeno dne 22. 6. 1992 v Delu. (MS-V)²⁵
- Prosim zgoraj navedeni naslov, da me sprejme na delovno mesto peka za nedoločen čas. (LJ-M)
- Jaz zgoraj potpisan Vas prosim če bi me lahko sprejeli na delovno mesto peka. (MS-M)
- Zgoraj podpisani XY roj. 9. 6. 1970 v Ljubljani prosim gornji naslov za sklenitev delovnega razmerja za mesto peka. (LJ-V)
- Zgoraj podpisana XY, rojena 18. 2. 1942 v Mariboru prosim za pridobitev delovnega mesta s spodaj navedenimi izpolnjenimi pogoji: dokončana poklicna šola — smer pekarstvo, tri leta delovnih izkušenj. (MS-V)
- XY roj. 18. 4. 70 prosim za delo ki je raspisano za prosto delovno mesto za peka. (MS-M)
- Zato vas vljudno prosim, ker imam skrbeti za družino, če je v vaših močeh, da bi dobil službo pri vas v pekarni. (MS-V)
- Podpisana XY, rojena 11. 8. 1973 v Ljubljani prosim za zaposlitev v vaši DO. Rada bi se zaposlila pri vas kot pek. (LJ-M)
- Omenjeno podjetje naprošam za delovno mesto peka. (LJ-V)
- Spodaj potpisani XY rojen 10. 7. 1960 v Murski Soboti po poklicu pek z odsluženim vojaškim rokom in 3 leti delovnih izkušenj v zasebni pekarni vlagam prošnjo (podč. M. B.) na razpisano delovno mesto peka, ki je bilo objavljeno v časopisu dne 10. 5. 1992 in hkrati prosim da moji prosni ustrezžete. (MS-V)
- Spodaj podpisani YX pošiljam, to prošnjo na objavo prostega delovnega mesta peka, ki ste ga objavili v časopisu DELO dne 24. 6. 92. (LJ-M)
- Glede na oglas, ki sem ga zasledil v časopisu sem se odločil da napišem prošnjo. (MS-M)
- Spodaj podpisani XY, roj. 12. 10. 1972 v Ljubljani, stanujoč Savska 29, Bled, se prijavljam na razpis (podč. M. B.) za prosto delovno mesto peka, objavljen v Delu z dne 31. 6. 1992. (LJ-V)
- Spodaj podpisana, roj. 4. 6. 1972 v Lj. se prijavljam na prosto delovno mesto peka, ki ste ga razpisali v časopisu Delo, dne 22. 5. 1992. (LJ-V)
- XY iz M. Sobota se prijavljam na vaš oglas ki ga imate razpisanega za prosta delovna mesta v Žito pekarna Vrhnika d.o.o Idrijska 21. Prijavljam se za peka oz. peko. (MS-V)
- XY Murska Sobota 15 se prijavlam za vaše delo ki ste ga imeli v oglasu (MS-M)
- Prijavljam se na razglas prostih del in nalog za peka, ki je bil objavljen v Delu 9. 7. 1992. (LJ-V)
- Po oglasu v Delu se prijavljam na razpis za delovno mesto peka v vaši pekarni. (LJ-M)
- Prijavljam se na prosto delovno mesto peka. (MS-V)
- Prijavljam se na delovno mesto Peka. (LJ-M)
- Prijavljam se za peka. (MS-M, LJ-M)
- Prijavljam se za poklicnega peka. (MS-M)
- V zvezi vaše objave prostega delovnega mesta peka se prijavljam na obravnavo. (LJ-M)
- Prijavljam se na vašo prošnjo za delovno mesto peka. (MS-V)

²⁵ »Šifra« (MS-V) pomeni, da je poved del besedila, ki ga je napisal testiranec iz Murske Sobote z več kot 10 leti izobrazbe. ((LJ-M) torej pomeni, da gre za Ljubljančana, ki ima 10 let ali manj izobrazbe.)

- Prijavljam se na naslov *Žito Pekarna Vrhnika d.o.o., Idrijska cesta 21, 61360 Vrhnika.* (MS-M)
- *Zgoraj podpisani XY se javljam na razpis (podč. M. B.) prostega delovnega mesta.* (LJ-M)
- *Podpisani XY, rojen 25. 10. 1960. v Ljubljani se oglašam na oglas, ki je bil objavljen v Delu, dne 20. 6. 1992 za smer šolo za pekarja.* (LJ-M)
- *Odzivam se na vaš oglas za mesto peka.* (LJ-V)
- *Želim se zaposliti (podč. M. B.) pri vaši delovni organizaciji Žito Pekarni Vrhniki.* (MS-M)
- *Želel bi se zaposliti v vašem podjetju za prosto delovno mesto peka.* (LJ-M)
- *I...I in bi se rad pri vas zaposlil.* (MS-V)
- *Lepo Vas prosim, če bi me vzeli v pekarno Vrhniko, ker sem zelo zainteresiran. Tukaj pri vas rad bi dobil delovno mesto.* (MS-M)
- *V vašem oglasu sem prebrala (podč. M. B.), da iščete delovno mesto peka.* (LJ-M)
- *V časopisu sem zasledila vaš razpis prostega delovnega mesta za peka.* (LJ-M)
- *Vaš oglas sem našel v časopisu.* (MS-V)
- *Iščem delo in sem zasledil vaš oglas.* (LJ-M)
- *V časopisu ste objavili prosto delovno mesto peka.* (LJ-M)
- *Za delovno mesto peka.* (LJ-M)
- *Za peka* (MS-M)
- *Peka* (MS-M)
- *Pek* (LJ-M)

Po izrazitvi namena pisec utemelji svojo prošnjo s trditvami: na kratko se predstavi, navede osebne podatke (ime in priimek, datum in kraj rojstva), izobrazbo (dokončana šola, število let delovnih izkušenj) in drugo (neobvezno), kar se piscu prošnje zdi potrebno pri vplivanju na naslovnika (npr. doseganje zaposlitve in uspehi pri delu, stan, (ne)rešeno stanovanjsko vprašanje idr.).

Napisal	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
ime in priimek	80,3	87,8	70,0
datum in kraj rojstva	67,6	73,2	60,0
dokončano šolo	77,5	90,2	60,0
število let del. izkušenj	81,7	90,2	70,0
dodatne podatke	28,2	34,1	20,0

Komentar: Odstotek testirancev, ki so zapisali »dodatne podatke«, je majhen pri obeh skupinah, verjetno zato, ker na to niso bili posebej opozorjeni (npr. v navodilih oziroma z vprašanjem pri preverjanju razumevanja).

Primeri tistih, ki so sporočili še »dodatne podatke«:

- *I...I sem brez zaposlitve.* (MS-M)
- *Zaradi podjetja ki je šlo v stečaj sem lani izgubil službo I...I* (MS-V)
- *Nažalost sem izgubil službo zaradi raspada podjetja v katerem sem bil.* (MS-V)
- *Od leta 1989 sem zaposlen v pekarni Pečjak.* (LJ-M)
- *Do sedaj sem sodeloval v domači pekarni I...I* (LJ-M)
- *Po končani šoli sem bila zaposlena v Žito Ljubljana na Dunajski 103 I...I* (LJ-V)
- *Moj učni uspeh je bil vsa leta dober.* (LJ-M)

- V letu 1982/83 sem uspešno opravil tudi pripravniški izpit. Ter bil zaposlen 4 leta pri podjetju Intes. Svoje delo bi marljivo in zvesto opravljal. (MS-V)
- V pekarni Metlika sem bil predhodno zaposlen 8 let in imam precej delovnih izkušenj za delo peka. (Lj-M)
- Delovne izkušnje imam saj sem delal 2 leti pri privatnemu peku, tako da s tem ne bi bilo nobenih težav. (LJ-M)
- Dokončano imam /.../, zato verjamem, da ne bom imel težav. Trenutno sem prijavljen na zavodu za zaposlovanje, zato bi lahko z delom začel takoj. Svojih znanj ne bi le rad izkoriščal, ampak jih tudi širil na druga slična področja. (LJ-V)
- Sedaj sem že 4. leto zaposlena v pekarni Horvat v Komendi. Za zaposlitev v vaši organizaciji prosim zaradi finančnih težav mojega dosedanjega delodajalca in zaradi finančne preskrbitve same sebe. (LJ-V)
- Tako delo me zelo veseli /.../ (LJ-M)
- Zelo sem zainteresirana za vaš poklic. (LJ-M)
- Vojaško obveznost imam odslušeno leta 1987. Sem samski in stanovanjski problem imam rešen. (LJ-V)

Na koncu prošnje zapišemo formalni pozdrav z željo, da bi bila prošnja rešena piscu v prid.

Napisal	Skupaj (%)	LJ (%)	MS (%)
končno »formulo«	64,8	82,9	40,0

Komentar: Zanimiv je podatek, da je med ljubljanskimi testiranci, ki na končno »formulo« niso pozabili, v večini prav skupina, ki ima nižjo izobrazbo (10 let ali manj).

Primeri:

- V upanju, da moja prošnja čim ugodneje rešite, vas lepo pozdravljam. S spoštovanjem! (LJ-V)
- Upam, da boste mojo prošnjo upoštevali, že vnaprej se vam zahvaljujem. (MS-V)
- Prosim za ugodno rešitev moje prošnje. V pričakovanju hitrega odgovora vas lepo pozdravljam. (LJ-V)
- Prosim za ugodno razrešitev prošnje in se vam v naprej zahvaljujem. (LJ-V)
- Že v naprej vas vljudno pozdravljam in se vam zahvaljujem za rešitev moje prošnje. (MS-V)
- Zahvaljujem se za vašo pozornost in upam, da me boste povabili na razgovor. Lep pozdrav (LJ-V)
- V primeru ugodne odločitve se vam zahvaljujem. (LJ-M)
- /.../ in pi vam se vnaprej zahvalo za službo. (MS-M)
- Upam, da mi boste odgovorili na mojo prošnjo. Že vnaprej se zahvaljujem. (MS-M)
- Pričakajoč vaš cenjen odgovor Vas lepo pozdravljam. (LJ-M)
- V pričakovanju, vaš XY (LJ-V)
- Že vnaprej se vam zahvaljujem za vašo odločitev. Lep pozdrav. (LJ-M)
- /.../ čakam na vaš odgovor. Lep pozdrav s spoštovanjem (LJ-M)
- Prosim, da me o vaši odločitvi obvestite. Najlepša hvala, Pozdrav (LJ-M)
- Če bi me vzeli v pekarno mi napišite čim najprej. Potem se bom že jaz tam prijavil. Lepo vas pozdravljam! (MS-M)
- Če bo prošnja ugodena mi prosim odgovorite na moj naslov. (LJ-M)
- Za sprejem se zahvaljujem. (LJ-M)
- Vnaprej Vam se zahvaljujem. (MS-M)
- Hvala za razumevanje. (LJ-M)

— *Hvala na vaši pozornosti.* (MS-V)

— *Lep pozdrav.* (MS-M, LJ-V, LJ-M)

— *Lep tovariški pozdrav.* (MS-M)

— *Lep pozdrav od Igorja.* (LJ-M)

2.2.1.5 Za konec je treba še enkrat poudariti, da moramo biti pri interpretaciji izidov previdni, ker smo s poskusnim vprašalnikom opravili le pilotno testiranje.²⁶ Kljub navedenim zadržkom pa vendarle lahko ugotovimo, da izidi nekaterih nalog kažejo izrazite razlike med testiranci glede na zemljepisno merilo (npr. 3., 11., deloma 17. naloga idr.), še bolj pa se je izkazalo izobrazbeno merilo (testiranci z več izobrazbo so imeli več uspeha pri npr. 3., 7., 8., 12. nalogi, predvsem pa pri času, porabljenem za testiranje).

3 Ukrepi za zmanjšanje oziroma odpravljanje in preprečevanje funkcionalne nepismenosti

Verjetnost, da bi funkcionalno nepismeni sami kaj spremenili na bolje, je zelo majhna. Družba ima na voljo dve možnosti: funkcionalno nepismenost zmanjšati ali pa, še bolje, preprečiti, da bi do nje sploh prišlo oziroma da do nje ne bi prihajalo pri tako velikem številu občanov.

Funkcionalna nepismenost pri odraslih se pojavlja oziroma povečuje zaradi pomanjkanja ukrepov zoper njo. Ker funkcionalna pismenost ni kratkoročna naložba, naj bi družba zagotavljala take razmere, ki bi bile ugodne za njeno vzdrževanje (nobeno znanje ni za večno). Ena od možnosti za odrasle, ki se ne šolajo več, je obiskovanje dopolnilnega izobraževanja, vendar ga ne gre razumeti kot »prekvalifikacijo« za posebna delovna opravila, temveč v širšem, humanističnem smislu. V okviru operativnega dela prej omenjenega projekta Funkcionalna pismenost pri odraslih v Sloveniji je Andragoški center Slovenije pripravil program, ki od leta 1992 teče v devetih občinah po Sloveniji. Vanj so se lahko vključili mlajši brezposelni, ki imajo največ 2-letno poklicno oz. nedokončano srednješolsko izobrazbo (skupaj 10 let šolanja). Vsebinsko gre za selekcionirano in osmišljeno obravnavo programa, ki ga predvideva učni načrt za slovenski jezik in matematiko v osnovni šoli, tj., poudarek je na sporazumevanju, sprejemanju in tvorjenju besedil v najrazličnejših okoliščinah ter na osnovnih računskih operacijah. Pripravlja se novo didaktično gradivo. V programih pod imenom »Programi za življenjsko uspešnost« poučujejo za to posebej usposobljeni učitelji (tudi slovenisti), ki morajo pred tem na ACS obiskovati posebne tečaje (skupaj 216 ur) in izdelati več seminarških nalog.²⁷

Seveda pa je funkcionalno nepismenost najbolje preprečiti. Pričakovanje, da bo obvezno šolanje mladih vplivalo na izkoreninjenje tega pojava, se ne uresničuje. Funkcionalna nepismenost se pojavlja tudi pri osebah, ki so pravkar uspešno končale osnovno pa tudi 2-, 3-, 4-letno strokovno šolo.²⁸ Dejstvo je, da je znanje tistih, ki uspešno končajo posamezne stopnje šolanja, v večini precej nefunkcionalno glede na potrebe v njihovem življenjskem okolju.

To precej velja tudi za pouk slovenskega jezika v naših šolah. Znano je, da ni sporočanjso naravnani; O. Kunst-Gnamuš trdi, da je delež učiteljevega govora v primerjavi z učenčevim nenormalno velik (v 1. razredu osnovne šole izreče učenec samo 30 % vsega, kasneje pa se odstotek še manjša), iniciativen je le učiteljev govor, učenčeva govorna dejavnost je omejena samo na enobesedno

²⁶ Prim. Interpretacija rezultatov pilotnega testiranja funkcionalne nepismenosti odraslih v Sloveniji, razmn., Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1992, 12 str.

²⁷ Prim. O. Drofenik, E. Možina, A. Janko, Zunanja evalvacija programov Usposabljanje za življenjsko uspešnost, Poročilo za leto 1993/94, razmn. Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1994, 11 str.

²⁸ Nav. po Opis projekta Usposabljanje za življenjsko uspešnost in študijski krožki v vlogi spreminjanja izobraževanja in demokratizacije življenja v lokalnih skupnostih, razmn. Andragoški center Slovenije, Ljubljana 1993, 7.

zapolnjevanje praznih mest v strukturi učiteljevega govora itd.).²⁹ Tudi vsebinsko pouk ni zanimivo zasnovan: prevladuje sistemska obravnava jezika, opisovanje jezika že v najnižjih razredih osnovne šole, učenci nimajo opraviti z besedili, če pa že, se znajdejo le v vlogi sprejemnika (predvsem umetnostnih) besedil; šolski učbeniki vsebujejo premalo »življenjskih« neumetnostnih besedil in ne prinašajo uporabnih raznovrstnih govornih položajev, vsebina ne navaja na razmišljanje, sklepanje in menjavo mnenj).³⁰ Temeljni namen sodobnega jezikovnega pouka materinščine naj bi bila razvita sporazumevalna zmožnost, zmožnost rabe jezika, tj. sprejemanje/razumevanje in tvorjenje besedil, različnih glede na okoliščine, namen in vsebino.³¹

Ali niso prav/tudi spoznanja o funkcionalni (ne)pismenosti v Sloveniji priložnost/spodbuda za razmislek o prenovi pouka slovenskega jezika v našem šolskem sistemu?

Marja Bešter

UDK 37.014.22:376.76(497.12)"199"

SUMMARY

FUNCTIONAL (IL)LITERACY IN SLOVENIA

The article discusses the so-called functional (il)literate in the Slovene population. Functionally illiterate is a person who has learnt at school to read and to write (and to do basic arithmetic), but who is incapable of using these skills in his or her daily life. It is estimated that approximately 50 per cent. of the Slovene population are functionally illiterate. The article presents the results of a pilot testing of 71 unemployed volunteers with ten or fewer years of education and living in two different regions: those of Ljubljana (urban environment) and of

Murska Sobota (rural). The measurement of functional illiteracy was performed by the Centre for Andragogical Studies of Slovenia, using a questionnaire in whose design the author of the article also participated. The study partly confirmed the hypothesis that there is a positive correlation between functional literacy and a higher number of years of schooling and with living in urban environment.

²⁹ O. Kunst-Gnamuš, Spozumevanje in spoznavanje jezika, Ljubljana 1992, 31-32.

³⁰ Prim. O. Kunst-Gnamuš, prav tam, 55: »Ali naj se čudimo, če tako zasnovan predmet, ki zanemara pomensko in funkcijsko podstavo jezika, ni med najbolj priljubljenimi? /Z/elo /se/ razlikuje od učenja tujih jezikov, posebej angleščine, pri kateri so živa besedila ter prepričljivi, domiselni govorni položaji temeljna podlaga za spoznavanje jezika. Slovnica raste iz sporazumevalnih potreb, sporazumevanje omogoča in ni samonamembna.«

³¹ Več o tem pri M. Križaj-Ortar, M. Bešter, Besedilo kot izhodišče in cilj, v: M. Križaj-Ortar, M. Bešter, E. Kržišnik, Pouk slovensščine malo drugače, Trzin 1994, 18 d.